

Merleau-Pontyho ontologická interpretace Husserlova pojetí těla jako „dvojité jednoty“¹

Jan Halák —

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

jan.halak@upol.cz

V prosinci 1960 poskytl Merleau-Ponty rozhovor, v němž mj. stručně odpověděl na dotaz, jak se vztahuje jeho současná práce k předchozím fázím jeho díla. Čtyři měsíce před smrtí, jen několik týdnů po napsání posledních nahrubo dokončených kapitol *Viditelného a neviditelného*² a střední části „Předmluvy“ ke sbírce statí *Znaky*,³ svou odpověď uzavírá těmito slovy: „Tělo [*corps*], které vidí a které je viděno, je jedno a totéž. Od toho já říkám: *tělesnost* [*chair*]. V tu chvíli nabývá svět, do něhož jsou těla vsazena, jiného smyslu.“⁴

Merleau-Ponty nalezl výraz zmiňované „cirkularity“ zejména v díle Edmunda Husserla, kde však měla podobu jistého paradoxu. Husserlovy pozoruhodné popisy těla jsou podle všeho jedním z těch míst jeho filosofie, kde je doveden do krajnosti pojmový rámec, o který se tento autor obecně opírá.⁵ Tělo je v univerzu subjektu a objektu jakousi ontologickou výjimkou, krajním a nezvyklým případem toho, co myslíme jako „normálně“ jsoucí. Hluboké promyšlení tohoto paradoxu, což zároveň znamená důsledné respektová-

1 Práce na tomto textu byla podpořena grantem GA AV, projekt IAA901010907: „Fenomenologie vnímání a ontologie světa u Merleau-Pontyho“. Studium Merleau-Pontyho nepublikovaných pracovních poznámek bylo umožněno prací v rámci projektu GA UK, č. 617912: „Interpretace Merleau-Pontyho projektu ‚nové ontologie‘ s pomocí nevydaných rukopisů“.

2 Merleau-Ponty, M., *Viditelné a neviditelné*. Z francouzského originálu *Le visible et l'invisible* (Paris, Gallimard 1964) přeložil M. Petříček. Praha, Oikúmené 1998, kapitoly „Tázání a názor“ a „Splétání – chiasmus“; čísla stran originálu budeme vždy uvádět za lomítkem následujícím po stránkovém údaji českého překladu.

3 Merleau-Ponty, M., *Signes*. Paris, Gallimard 1960.

4 Merleau-Ponty, M., *Parcours deux*. Paris, Verdier 2000, s. 303-304. U všech citací textů, které nebyly publikovány v češtině, užívám vlastní překlad.

5 V citovaném rozhovoru Merleau-Ponty komentuje změnu, kterou tento fakt působí ve způsobu Husserlova vyjadřování, následujícím způsobem: „Vždy mne velmi překvapovalo, že jakmile jde o tělo [*corps*], Husserl hovoří zcela jinou řečí. [...] Zde již není dualita, nýbrž nedělitelná jednota. [...] tělo nelze rozdělit na dvě části a říci: zde je myšlení, vědomí – zde hmota, objekt.“ Tamtéž.

ní zmiňované cirkularity, je pro Merleau-Pontyho výchozím bodem filosofie, která se v ontologickém ohledu bude zásadně lišit nejen od Husserlovy koncepce. Je-li tělo jakožto nepřehlédnutelný fakt spojený s lidskou existencí paradoxem v subjektivě-objektové ontologii, je třeba vytvořit ontologii jinou, ve které bude tělo plným právem myslitelné. Podaří-li se nám to, hluboce se tím promění naše představa o tom, co jsme doposud chápali právě jako případy jsoucen paradigmaticky vyjadřovaných ontologickými kategoriemi „subjektu“ a „objektu“: proměna ontologie vycházející z problému těla zasáhne všechna jsoucna beze zbytku, bude mít obecnou platnost. Tělo, tvrdí proto Merleau-Ponty, „má ontologický význam“, není to pouhý „empirický fakt“.⁶

V textech z konce svého života Merleau-Ponty opakovaně uvádí, že jak mé tělo, tak věci ve světě, který mne obklopuje, jsou dvěma zvláštními variantami tělesnosti (*chair*).⁷ Nikdy však neřekne o světě, že je variantou mého těla, nakolik je jedním zvláštním jsoucnem mezi jinými, „empirickým faktem“ (*corps*). Pojem tělesnosti již tedy v Merleau-Pontyho filosofii není jednoduše jiným slovem pro oduševnělé tělo-objekt husserlovské fenomenologie (*Leib*), nýbrž vyjadřuje právě onen „živel“ Bytí, „konkrétní emblém obecného způsobu bytí“,⁸ který, je-li rozpoznán, dává jiný smysl *jak vnímajícímu tělu, tak vnímanému světu*. Pozitivní odpověď na otázku, jak přesně lze chápat onen „jiný smysl“ světa a těla, o kterém v citovaném rozhovoru Merleau-Ponty mluví v souvislosti s cirkularitou v těle, by nám tak odhalila smysl pojmu „tělesnost“ (*chair*) a vyjasnila by nám představu o tom, co nazývá svou „novou ontologií“.⁹ Nepřekvapí potom také, že slovo cirkularita Merleau-Ponty užívá synonymně s o něco slavnějšími emblémy své pozdní filosofie, jako jsou pojmy chiasma a reverzibilita.¹⁰

V následujícím textu se pokusím krátce sledovat právě takto naznačený postup v ontologické problematice: od Husserla k Merleau-Pontymu, od těla jako paradoxního předmětu k tělesnosti jakožto prototypu doposud přehlíženého smyslu bytí. Analýza Husserlových popisů těla a vyjasnění jejich paradoxního charakteru má ukázat právě to, co bude mít později pozitivní smysl v Merleau-Pontyho vlastní filosofii.

* * *

6 Merleau-Ponty, M., *Viditelné a neviditelné*, c.d., s. 248/313.

7 Srv. např. tamtéž, s. 133/177; a též týž, *Notes de cours au collège de France 1958-1959 et 1960-1961*. Paris, Gallimard 1996, s. 211.

8 Merleau-Ponty, M., *Viditelné a neviditelné*, c.d., s. 136/182 a 143/191.

9 Srv. např. Merleau-Ponty, M., *Résumé de cours*. Paris, Gallimard 1968, s. 128.

10 Srv. např. Merleau-Ponty, M., *Viditelné a neviditelné*, c.d., s. 263/317 a 256-257/311 (zde je reverzibilita překládána jako „zvrátnost“). Srv. rovněž tamtéž, s. 134/179-180: „pocitované a pocitující tělo jsou jako rub a líc anebo jako dva segmenty jediného kruhového pohybu [*parcours circulaire*], který probíhá nahoře zleva doprava a dole zprava doleva, avšak v obou fázích je jediným pohybem.“

Podle Husserla je „konstituce“ vlastního těla uchopitelná v „solipsistické“ zkušenosti, tj. v abstrakci od toho, co do ní může přinést zkušenost druhého člověka. Situace, která podle něj tento fakt potvrzuje, je okamžik, kdy se dotýkám sebe samého.¹¹ Když se dotýkám své levé ruky pravou rukou, „konstituuje“ se první pro druhou jako objekt nadaný „reálnými“ vlastnostmi (hladká, drsná, teplá atd.). Tato situace ovšem přináší, jak Husserl vysvětluje, mimo zkušenosti objektivních vlastností dotýkané ruky zároveň také řadu počitků, které přicházejí z této dotýkané ruky, takže Husserl může říci, že „na“ nebo „v“ této „věci, levá ruka“ „nacházím“ tyto události či ne-věčné a ne-reálné jevy, jimiž jsou počitky.¹² Jakmile je zde „nacházím“, přestává podle něj být dotýkaná ruka rukou-objektem či rukou-věcí a „stane se tělem [Leib], stane se cítící“, stane se z ní „věc, která má svoji vrstvu lokalizovaných počitků“.¹³ „Konstituce“ mého těla je tak podle Husserla událostí originárního „spolupojetí“¹⁴ pole mých hmatových počitků na mém těle jakožto předmětu jevícím se pomocí hmatu.

Budu-li se dotýkat ruky na jejím „objektivním povrchu“, mohu tedy podle Husserla doložit „lokalizaci“ počitků, které tím vyvolávám. Jinými slovy, každé objektivní části této věci ruka a všem objektivním událostem, které se jí týkají, korespondují koordinovaným způsobem jisté počitky z řádu subjektivity, jakkoli existuje také jisté „rozprostírání“ či „rozšiřování“ počitků „do a po povrchu ruky“.¹⁵ Husserl ve svém výkladu zpravidla zdůrazňuje zejména protikladnost těchto dvou řad jevů, tj. fakt, že „lokalizace“ počitků není totéž, co „rozprostraněnost“ věcí s jejich objektivními vlastnostmi a že počitky nelze chápat ve smyslu objektivních kvalit: „Hmatový počiv není *stav* materiální věci, ruka“.¹⁶ Podstatná je tedy pro něj zpravidla zásadní odlišnost těchto řádů, které musejí být chápány jako původně odlišené a neredukovatelné jeden na druhý, přičemž tělo je místem, kde mezi řádem subjektivity a řádem objektivnosti existuje „konsekventní paralela“¹⁷ neboli kde se „uspořádání“ obou řádů „kryje“.¹⁸ Tělo je „fyzicko-aesthesiologická jednota“, tj. věc či

11 V následujících výkladech budeme vycházet zejména z textu, kde je tato situace do detailu popsána: Husserl, E., *Ideje k čistě fenomenologii a fenomenologické filosofii II*. Přel. E. Kohák a kol. Praha, Oikúmené 2006, druhý oddíl, kap. třetí: „Konstituce duševní reality pomocí těla“, s. 138-154; zejména pak § 36, s. 139 n.

12 Tamtéž, s. 140.

13 Tamtéž, s. 140 a 145.

14 Tamtéž, s. 148.

15 Tamtéž, s. 143.

16 Tamtéž, s. 144; v Husserlově terminologii znamená „počiv“ lokalizovaný počitek, srv. tamtéž, s. 146.

17 Tamtéž, s. 148.

18 Tamtéž, s. 147; je zajisté na místě srovnat tento typ koordinace s Husserlovou myšlenkou „paralelizmu noésis a noéma“ (Husserl, E., *Ideje k čistě fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Přel. A. Rettová a P. Urban. Praha, Oikúmené 2004, s. 239).

objektivní předmětnost, která je zároveň „polem lokalizace počitků a citových vzruchů“,¹⁹ a jako taková je „subjektivní předmětností“.²⁰ „Tělo se tedy konstituuje původně dvojným způsobem“,²¹ shrnuje Husserl: jako fyzická věc oplývající reálnými, věcnými vlastnostmi – a jako počitky, které mohou uchopovat jako „náležející k“, „se rozprostírající na“ nebo „v“ těle samotném.

Husserl však zároveň slovně klade silný důraz na to, že ve fenomenalizaci těla nehraje roli žádná dvojíto: v konkrétním vnímání jsou řady subjektu a objektu „propleteny“ (*verflochtene*) či „zvláště intimním způsobem“ sjednoceny.²² Tělo (*Leib*) není podle Husserla dáno jako „fyzické těleso“ (*Körper*), ke kterému by byl jednoduše „připojen“ (*darangeknüpft*), jak říká, „mimofyzický následek“.²³ Já „nejsem své tělo, mám své tělo, nejsem duše, nýbrž mám duši“; „jednota člověka obepíná obě složky nikoli jako pouze vnějšně svázané [*gebundene*] reality, nýbrž jako niterně prolnuté [*verflochtene*] a jistým způsobem se prostupující [*durchdringende*]“.²⁴ Ruka, tvrdí Husserl, „je již předem aperceptivně charakterizována jako ruka se svým počitkovým polem a s počitkovým stavem, který je vždy spolupojímán“.²⁵ V konkrétním vnímání tak má jít o „jednotu pojmání nového druhu“, na které lze oddělit „fyzickou a aisthesiologickou vrstvu [...] právě jen v abstrakci“.²⁶ To vede Husserla k charakteristice, podle které je vlastní tělo a obecněji také všechny „animální bytosti“ jednotou pojetí, které je „dvojjedinou předmětností“, „dvojitou jednotou“: tělo je „pociťující věc“, „subjektivní objekt“.²⁷

Konstituce těla jakožto jistého typu jednoty spočívá tedy podle Husserla v tom, že dochází k „lokalizaci“ „svrchní vrstvy“ počitků²⁸ na základě jejich koordinace s objektivní vrstvou těla-věci, tj. „materiality“ či karteziánské rozprostraněnosti. Základní podmínkou této koncepce proto je, že se tělo musí ukazovat *zvnějšku*, jako vnější fyzické těleso, že subjektivní počitky musí být *spolupojímány* na nějakém *objektu*. Husserl tedy sice terminologi-

19 Husserl, E., *Ideje k čistě fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, c.d., s. 150.

20 Tamtéž, s. 146.

21 Tamtéž, s. 140.

22 Tamtéž, např. s. 72 a 120.

23 Tamtéž, s. 148; srv. také např. tamtéž, s. 154: animální bytosti nejsou dány jako „spojení [*Verbindungen*] oddělených daností“.

24 Tamtéž, s. 97.

25 Tamtéž, s. 148.

26 Tamtéž.

27 Tamtéž, s. 158, 154, 145; a též Husserl, E., *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie III*. In: *Husserliana*. Bd. 5. Hrsg. W. Biemel. Den Haag, Martinus Nijhoff 1971, s. 124. Merleau-Ponty mluví Husserlovým jménem o těle jako o „subjektu-objektu“ ve stati: *Filosof a jeho stín*. Přel. J. Fulka. In: Novotný, K. (ed.), *Co je fenomén?* Červený Kostelec–Praha, Pavel Mervart–Oikúmené 2010, s. 94 (originál in: Merleau-Ponty, M., *Signes*, c.d., s. 271); srv. také týž, *L'œuvre et l'esprit de Freud*. In: týž, *Parcours deux*, c.d., s. 280.

28 Srv. Husserl, E., *Ideje k čistě fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, c.d., s. 41: „svrchní“ duševní „vrstva“, to jsou „počitky, představy, pocity, psychické akty a stavy všeho druhu“.

cky rozlišuje těleso (*Körper*) a tělo (*Leib*), přičemž tělo je přísně vzato pouze tělo oduševnělé, „něčí“ tělo, nicméně toto rozlišení v žádném případě není zavedeno s tím, že by mohlo nebo snad mělo bránit tomu, abychom o vlastním těle mluvili jako o tělese, objektu nebo věci, tedy jako o ne-odůševnělém.²⁹ Těleso (*Körper*) je u Husserla jednou z originárních „vrstev“ těla (*Leib*). Z ontologického hlediska je tedy na Husserlově pojetí podstatné to, že tělo jakožto vlastní u něj vždy zůstává cele věcí – ať už se kromě toho o něm říká cokoli; tělo je *veskrze* věcí, jakkoli ještě něčím více.³⁰ Tělo u Husserla právě *musí* cele náležet do „reálné“ dimenze „věcí“, „materiality“, těles a objektů, protože pouze jako takové může prostředkovat spojení „ireálných“ počitků, „duše“ a „ireálné“ čisté subjektivity jako takové s tímto řádem, tedy plnit roli, jež je mu připsána při „lokalizaci“ počitků.³¹ I přes velmi různé ujišťování o tom, že duše není pouze „připojena“ k nějakému tělesu, je tělo ve smyslu tělesa či věci nejen myšlenkově a pojmově podržováno jako platná konstitutivní „vrstva“ těla, nýbrž paradoxně přímo *vyžadováno* jako významová *složka* oné „jednoty“ těla. Zopakujme pro jasnost: Husserlova koncepce *jednoty* těla předpokládá dvě *složky*.

Tato principiální dvojnásobnost pojmu *Leib* je velmi dobře zřejmá také z toho, že ve specifických kontextech je Husserl nucen použít takové výrazy jako „věcné tělo“ (*dinglicher Leib*), „tělesové tělo“ (*Leibkörper*) nebo „materiální tělo“ (*materieller Leib*).³² Je tomu tak právě proto, že obecně chce výrazem *Leib* myslet tělo „propletené“ s duší,³³ ale v daném případě si přeje mluvit o těle výhradně jako o věci, přičemž nepovažuje možnost takového obratu chápání za jakkoli problematickou. Symetricky, jakkoli ze stejných důvodů, užívá Husserl také výraz „aisthesiologická tělesnost“ (*aisthesiologische Leiblichkeit*),³⁴ a to ve chvíli, kdy potřebuje mluvit o ruce jakožto vnímající, tj. ve chvíli, kdy z pojmu *Leib* naopak potřebuje eliminovat význam těla-věci.

29 Srv. např. tamtéž, s. 97: moje tělo (*Leib*) je „normální přírodní věc“; s. 72: „jedna význačná věc, „moje tělo““; s. 45: animální bytosti jsou „fundované reality, které v sobě předpokládají, jako spodní vrstvu materiální reality, takzvaná materiální těla“, atd.

30 Srv. např. tamtéž, s. 150: „existuje materiální věc určité povahy, která není pouhou materiální věcí, nýbrž tělem [*Leib*]“.

31 Husserl přináležitost těla do řádu těles jasně deklaruje. Srv. zejména tamtéž, s. 134: „svou souvislostí s materiální tělesností [*mit dem Körperlichen*] má duševno *napojení na přírodu* [...] člověk [je –J.H.] *člověkem v přírodě* a je v přírodě pouze tím, že tělo [*Leib*] je prvotně materiální věcí v prostorové přírodě. Duševní realita je konstituována jako realita jen pomocí psychofyzických závislostí.“ Tamtéž na s. 139 Husserl uvádí, že v § 35 n. hodlá zkoumat „přírodní realitu člověk“, což podle něj znamená „materiální těleso [*Körper*], na němž jsou vystavěny nové, tělesně-duševní vrstvy bytí“.

32 Tamtéž, s. 130, 121 a 97.

33 Srv. zejména tamtéž, s. 99: „Tělo není obecně jen věc, nýbrž výraz ducha, a je zároveň *orgánem ducha*.“

34 Tamtéž, s. 74.

Husserl tedy tvrdí, že rozměry subjektivity a objektivit v těle utvářejí nedělitelnou jednotu, avšak zároveň při různých příležitostech ohýbá hybridní pojem *Leib* tak, jako by umožňoval chápat tělo podle potřeby výhradně subjektivně nebo výhradně objektivně. Tělo je v tomto Husserlově pojmovém rámci deskriptivně i ontologicky vzato z principiálních důvodů dvojznačné, je jednotou dvou „vrstev bytí“, duševní a věcné.

Základní podmínkou Husserlova pojmu tělesné jednoty tedy je *dvojí* a *protikladnost* toho, co tuto jednotu konstituuje – a všechny Husserlovy popisy fenoménu těla jsou této koncepci podřízeny. Ačkoli náš autor slovně tvrdí, že systém koordinace dvou ontologických řádů produkuje konstituci nového typu konkrétně nedělitelné jednoty, žádné skutečně pojmové uchopení navzdory všemu ohlašované jednoty v jeho popisech nelze nalézt.³⁵ Veškeré pokusy o její vyjádření jsou provedeny dualistickým, či přesněji řečeno „korelacionistickým“ způsobem, který nutně předpokládá *nepřetržitě* rozlišování a rozdělování onoho údajně jednotného fenoménu do „řad“ a „vrstev“, aby následně mohly být konstatovány jejich „eideticky nutné“ či „zákonité“ vztahy. Husserlovo přísně vzato vždy také ontologické, a nikoli pouze deskriptivní tvrzení, že mé tělo je v nějakém ohledu plně objekt, celé stojí na tom, že jednota těla je nakonec pouze slovně kladena, protože její pojmové uchopení je podřízeno fragmentujícímu a korelacionistickému způsobu popisu.

Kromě toho Husserl konstatuje, že tělo, které „mi slouží jako prostředek vnímání, mi stojí v cestě při vnímání jeho samého a je věcí konstituovanou pozoruhodně nedokonale“,³⁶ na rozdíl od ostatních věcí, které podle Husserla mohu z principu přivádět ke stále dokonalejší danosti. Mé tělo je tedy podle Husserla sice v jednom ohledu plně objektem (totiž jakožto zasazené do řádu věcí, rozprostraněnosti, fyzikálních zákonů, materiality atd.), ale zároveň je objektem nikdy mně nedaným plně. Je-li totiž objekt definován jako něco, co se principiálně nabízí k tomu, aby bylo stále lépe přiváděno před pohled subjektu, pak to pro vlastní tělo neplatí právě proto, že je „vlastní“, tj. dáno jen z „mé“ perspektivy. To však znamená, že *mé* tělo, které má být podle Husserla v jednom ohledu i pro mne samého *de iure* objektem, pro mne

35 Je také nutno dodat, že Husserl v tomto kontextu ne vždy zdůrazňuje právě jednotu. Např. vtělenost vědomí, tj. způsob, jakým jakožto ireálné „vchází do reálného světa“, popisuje právě jako „spojení“ (*Verknüpfung*), jakkoli ve výše citovaném textu popírá, že by bylo jedno k druhému jednoduše „připojeno“ (*darangeknüpft*). Příznačně také zdůrazňuje možnost myslet vědomí izolovaně: vědomí tímto „neztrácí nic ze své vlastní podstaty, nemůže do sebe přijmout nic své podstatě cizího; byl by to zajisté protismysl“. Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*, c.d., s. 112. Na jiném místě je reálný subjekt pro Husserla „psychickou bytostí, z níž v reálném propojení [*verknüpft*] s určitým lidským či zvířecím tělem [*Menschen- und Tierleib*] sestává substanciálně reálná dvojí bytost [*Doppelwesen*]: člověk nebo zvíře, živočich“. Srv. Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, c.d., s. 120.

36 Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, c.d., s. 151.

z principu nikdy objektem není.³⁷ Pokud bychom tedy uznali Husserlovu koncepci těla jako dvojité jednoty a koordinace počítků s určitým objektem, pak ovšem ani ona objektivní vrstva, na které podle něj spolupojímáme počítky, nenaplnuje svou definici, a mému tělu jakožto celku tak nějakým způsobem principiálně chybí plná danost jedné z jeho údajně originárních vrstev.

Vydeme-li z toho, že tělo (*Leib*) podle Husserla náleží plně do řádu objektu, musíme se tedy pozastavit u dvou zvláštností jeho výkladu: jednak je mé tělo jednota, která je však jednotou dvojitou, jednotou subjektivního a objektivního rozměru. Tělo tak na jedné straně svůj charakter (reálného) objektu *přesahuje*, je psycho-fyzické. Na druhé straně však v této definici předpokládaný (reálně) objektivní rozměr mého vlastního těla nenaplnuje definici objektu samotného, protože z *principu* vylučuje onu ideální možnost být ve všech svých aspektech představen před pohled subjektu.³⁸ Mé tělo tak současně svůj charakter objektu *nenaplnuje*, není z mé strany přístupné principiálnímu vyjasňování.

Je však zároveň zřejmé, že jak toto přesahování, tak toto nenaplnování je způsobeno „propletením“ tohoto údajného těla-objektu *se subjektivitou*. Jinými slovy, Husserlův pokus uchopit „subjektivní“, vlastní tělo v jeho „objektivním“ rozměru vede k důsledkům, které podle všeho mluví proti pojmovému rámci, který tím na fenomén vlastního těla aplikujeme: aplikace ontologické kategorie objektu na fenomén těla znehodnocuje její platnost, vyžaduje *ipso facto* její oslabení. Tělo odporuje oné podle Husserlových slov „pozoruhodné polaritě“, na které se zakládá pojem objektu jako takový, tj. situaci, kdy stojí „na jedné straně Já-pól a na straně druhé objekt jakožto protipól“³⁹: tělo nelze dost dobře chápat jako „protipól“ subjektivity, když ji v něm vždy opět nacházíme. Vzhledem k těmto obtížím je třeba se ptát, jestli vůbec lze tělo

37 „Objektivní“ ve smyslu „zproštěné všech relativismů“ (tamtéž, s. 88) je pro Husserla tělo až díky intersubjektivitě, jejíž odlišný (což znamená vnější) úhel pohledu na mé tělo překlene v jeho konstituci to, co se mi jeví jako bílá místa. *Smysl bytí* těla, tj. jeho ontologické určení, je však u Husserla zjevně tentýž, ať je popisováno v solipsistickém postoji nebo s pomocí intersubjektivního pohledu. Pohled druhého, tento Husserlem od počátku předpokládaný smysl bytí či ontologický status, pouze přivede k jasné danosti. Vzhledem k tomu, že je naším cílem analyzovat tělo právě z ontologického hlediska, nepovažujeme za nutné vykládat smysl rozdílu mezi solipsistickým a intersubjektivním chápáním těla u Husserla. Platí-li navíc, jak soudí např. Didier Franck, že Husserl při svém solipsistickém popisu těla sám již předpokládá hranice těla, a tak intersubjektivitu, pak lze náš postup považovat za legitimní ještě i z tohoto důvodu. Srv. Franck, D., *La chair et le problème de la constitution temporelle*. In: Marion, J.-L. – Planty-Bonjour, G. (éds.), *Phénoménologie et métaphysique*. Paris, P.U.F. 1984.

38 „Cokoli, co je předmětné v nejšířším slova smyslu, je myslitelné jen jako korelát možného vědomí, či přesněji, jako korelát možného ‚myslím‘, a tudíž jako vztáhnutelné k čistému Já.“ Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, c.d., s. 103.

39 Tamtéž, s. 107.

ve smyslu objektu vykládat jako „spodní vrstvu“ při konstituci nějaké „vyšší reality“⁴⁰ ve smyslu toho těla, které je „moje“, „vlastní“.

Jakkoli se Husserl problémem náležení těla „někomu“ (tedy jeho „přisuzováním“ nějakému „Já“, jak vždy říká) opakovaně zabývá,⁴¹ jeho pojmové uchopení významu „moje tělo“ je nakonec nutno považovat za nedostatečně důsledné. Tvrdí-li totiž Husserl, že „moje tělo“ (*mein Leib*) je „jedna význačná věc“, tj. „normální přírodní věc jako podklad duševních určení“,⁴² může takovou charakteristiku podat pouze na základě výše naznačené dvojznačnosti svého pojetí vlastního těla. Je-li nakonec podle Husserla vlastní tělo „moje věc“, pak takovou charakteristiku podle našeho názoru není možné přijmout, protože Husserlův popis jevení vlastního těla, který mu ji umožňuje, sám nutně vyžaduje upřesnění.

Rozdíl mezi mým tělem a věcí spočívá v tom, že ve věci necítím vnímání, že věc je vně mne samého. Když se dotýkám své levé ruky svou pravou rukou, nalézám pomocí ní „objektivní“ kvality – a tato ruka je vůči levé vně. Když ovšem při tom v levé ruce nalézám také počítky, nenalézám je z *této perspektivy*, nenalézám je *zvnějšku* tak, jak nalézám má pravá ruka levou. Nalézám je *zvnitřku*, díky vnímání levé ruky samotné, tedy jsem to opět já sám, kdo cítí v levé ruce dotyk, já jakožto ten, který se zároveň i aktivně a „zvnějšku“ dotýkám. Objektivní kvality „kryjící se“ se subjektivními počítky tedy mohou konstatovat pouze díky tomu, že má pravá ruka nikdy *není vně* mé levé ruky, totiž že jakožto nějak vnější jedna druhé přesto náležejí právě do *jednoho a téhož* prostoru jevení („vědomí“). Objektivní kvality i subjektivní počítky svých rukou nalézám *na půdě své subjektivity*, „vnější“ objektivní kvality a „vnitřní“ počítky vztahují jeden k druhému právě *uvnitř* svého vnímání, oba řady událostí spadají do pole mého jáství. Potud lze možná hájit názor, že Husserl sám nic jiného ani netvrdí. Platí-li však, že na své ruce nemohu konstatovat objektivní kvality bez toho, aby tato ruka již byla zároveň „subjektivní“, pak tato ruka nikdy není objektivní, jak Husserl tvrdí.

V přechodu od konstatování objektivních kvalit na povrchu levé ruky ke konstatování, že tato stejná ruka je nadána počítky, je třeba jisté změny postoje či perspektivy – a „já“, subjektivita, je právě někdo, komu jsou obě tyto perspektivy přístupné, kdo je s to dva původně souběžné úseky jednoho vnímání překřížit, aplikovat jeden na druhý, a tak právě vynést na světlo jejich předchůdnou propojenost a vztaženost. Ztotožnit „já“ tohoto náhledu, tj. tělo, s dvojicí perspektiv, z nichž jedna je čistě vnější a druhá čistě vnitřní,

40 Srv. zejména tamtéž, s. 138-139: úkolem, který si Husserl vytyčuje v § 35 n., je zkoumat člověka jako „materiální těleso [Körper], na němž jsou vystaveny nové, tělesně-duševní vrstvy bytí“.

41 Srv. např. tamtéž, § 21, s. 96 n.

42 Tamtéž, s. 72 a 97.

znamená přehlížet, že obě tyto perspektivy jsou pouze dílčí úseky jednoho jediného vnímání (ve kterém zároveň hraje roli vnímatelnost vnímajícího), a přerušit tak vazbu, která je vůbec umožňuje vztáhnout jeden k druhému. Husserl zprvu abstrahuje od vnímání dotýkané ruky, aby pak bez jakéhokoli vykázaní možnosti přechodu od takto vymezené ruky-objektu konstatoval, že v této zvnějšku dotýkané ruce zároveň nalézá počítky. Pokud mohl Husserl dospět k ruce-objektu pouze prvotním abstrahováním od jejích počítků, jak je možné legitimizovat opětovné vložení počítků *do takto abstrahované* ruky, tedy tvrdit, že spolupojímám počítky *na ruce-objektu*? Do objektivní ruky právě subjektivní počítky už nemáme jak vložit. Tvrdit, že se vůbec v nějakém ohledu dotýkám sám sebe jako objektu, že význam „objekt“ je jednou z „konstitutivních vrstev“ významové jednoty „tělo“, Husserlovi umožňuje pouze zamlčení faktu, že zprvu zaujal vůči mému tělu pouze jednostranný, vnější postoj, že izoloval úsek vnímání dotýkající se ruky, tj. že abstrahoval od počítků dotýkané ruky, které však náleží mezi stále přítomné aspekty mého těla – toho jsoucna, které zde máme za úkol popsat.

Husserlovo následné tvrzení, že při dotýkání těla „spoluuchopují“ počítke, je tak z tohoto hlediska pouze komplementární abstrakce kompenzující prvotní abstrahování od subjektivního charakteru těla a jeho chápání jako objektu. Je zřejmé, že ani jednu z těchto abstrakcí není možné obhájit. Pokud bych se dotýkal své ruky jako objektu, nikdy bych se jí nemohl dotknout jako své a mé tělo bych právě nevnímal jako *moje*. A pokud jsem s to „spoluuchopovat“ na této ruce nějaké počítky, pak už ji vnímáním jako moji, tedy právě nikoli jako objekt. „Moje tělo“ není možné chápat jako „moji věc“, byť bych na této věci měl spoluuchopovat svoje počítky, protože počítky v této „věci“ z ní už tělo žádným způsobem nemohou udělat – a jsou-li přítomné, opět pouze ukazují, že toto tělo věc není.

Husserlovo na první pohled velice dobře pochopitelné konstatování, že svou ruku vnímám jako jakýkoli jiný předmět, že pro mě je „objektem“, tedy není v konečném důsledku možné považovat za deskriptivně přesné, což se také ukazuje na paradoxních ontologických důsledcích, které jsme nuceni z něj vyvodit. Husserlovo pojmové uchopení vnímajícího těla zakrývá propojenost jeho úseků tím, že nepovažuje za problematické od ní v jednom ohledu abstrahovat a zároveň na ní v jiném stavět. Husserl sice tvrdí nedělitelnou jednotu těla a duše, ale pojmy objektu a subjektu mu stojí v cestě, pokud ji má vyjádřit, protože mu vnucují čistě vnější a čistě vnitřní pohled na tělo, tj. pohled *frontální*, odnikud a odevšad, jak by řekl Merleau-Ponty. Pokud nás tyto pojmy nutí chápat vztah dvou úseků mého vnímajícího těla pouze jako *protiklad*, přičemž zakrývají jejich synergii, pak nemohou vyjádřit jednotu těla a nanejvýš na ní staví. Vnímání mé levé ruky se odlišuje od vnímání mé pravé ruky v rámci celkové jednoty mého vnímání, *a jedině tak* může být moje levá ruka

také „objektem“ pro pravou ruku-subjekt. Viděli jsme, že obráceně to možné není, protože bude-li moje ruka někdy dána jako čistý objekt, bude-li její vnímání pro mne nepřístupné, pak již na ní druhá ruka-subjekt nic „mého“ nenalezne, pak již není možné na ní spoluuchopovat žádné „počítky“, a bude tedy pro mě pouze věcí, protože mi na ní bude chybět vazba s druhým úsekem mého vnímání. Cirkularita vnímání v těle má prioritu před jakýmikoli úseky z tohoto vnímání vydělenými, a jelikož je protiklad vnímajícího a vnímaného těla založen na izolaci takovýchto dvou úseků, pak je sám založen na nedílné cirkularitě mého vnímání, tj. na faktu, že mohu vnímat současně totéž z víceru úhlů vnímání čili že se mé vnímání mne samého děje jako diferenciaci jednoho jediného pole vnímání a vnímatelnosti. Vnímání mého těla mnou samým se uskutečňuje jako segregace určité půdy, která je vůči mým dvěma protikladným schopnostem vnímat a být vnímán nutně nedílná.

Neadekvátnost Husserlova uchopení vnímání vlastního těla je podle našeho názoru pouze potvrzována tím, že je tento autor nucen omezit konstituci těla na hmat. Tělo se podle něj může konstituovat „jen v dotekové sféře a ve všem, co se lokalizuje hmatovými počítky“ (jako teplo, chlad, bolest atp.).⁴³ Husserl se domnívá, že není možné, aby vidění nebo sluch nalezly počítky vidění či slyšení (dávající vlastnosti viděného nebo slyšeného objektu) lokalizované „na vizuálně se jevícím oku“⁴⁴ nebo analogicky v auditivně se jevícím uchu. Je nemožné vnímat okem, že k vidění dochází v oku, neboť okem „své oko, to vidící jako vidící, nevnímám“, ani např. v zrcadle.⁴⁵ Podle Husserla tedy nakonec platí, že se dotýkám dotýkání, protože doteku má jednoznačným způsobem odpovídat a s ním korespondovat vyvolaný počitek dotýkání. V situaci dotýkání je zdánlivě možné jednoznačně určit „bod zvratu“⁴⁶ mezi čistým vnitřkem a čistým vnějškem, a na základě toho pak jejich koordinaci: objektivní a subjektivní se stýkají v jednom místě, dochází ke shodě, ke „krytí“, jak říká Husserl, dotýkajícího se a dotýkaného. To však pro slyšení nebo vidění neplatí, protože podle Husserla subjekt a objekt slyšení nebo vidění nemají žádnou společnou rovinu, protože vidění nebo slyšení, nakolik jsou to jevy viděného a slyšeného, jednoznačně neumísťují někam do prostoru svého těla.

43 Tamtéž, s. 144.

44 Tamtéž, s. 42; srv. tamtéž: „Nevidím sám sebe, své tělo takovým způsobem, jako se jej dotýkám.“

45 Tamtéž, s. 142, poznámka č. 13. Podle Husserla tedy vidění a slyšení nejsou jednoznačně „lokalizovány“, resp. „lokalizují se“ pouze pomocí hmatu. Části těla, jako je oko nebo ucho, údajně vnímáme, pouze nakolik jsou dotýkatelné a nakolik se konstituují při hmatání a pohybech, které jsou samy svázány s hmatovými „svalovými počítky“.

46 Tamtéž, str. 153.

Husserl vede k restrikci konstituce těla na dotýkání to, že je svým pojmovým aparátem nucen podat definici těla frontálním způsobem, tedy to, že nebere v potaz laterální jednotu dotýkání a mého těla obecně, že provizorně abstrahuje od náležitosti hmatání obou rukou do jednoho prostoru vnímání. Jestliže jsme viděli, že dotknout se sebe, zaujmout vůči sobě frontální vztah, nakonec mohou pouze proto, že zprvu mohou laterálním způsobem v rámci jednotného pole vnímání odstínit různé úseky mého dotýkání jeden od druhého, je nyní nutné dodat, že toto odstínění je možné nejen u hmatu, ale stejně tak i u vidění a u slyšení. Je nutno hájit názor, že rozdíl mezi polohami obou uší nebo očí vnímám i bez jakékoli pomoci hmatu, to znamená čistě díky jejich vlastnímu vnímání, proto, že odstiňují slyšené a viděné dvěma různými způsoby zároveň, že jsou dvěma diferenciacemi jednoho pole vidění nebo slyšení.⁴⁷ Totéž ostatně platí pro vztah mých očí a mých rukou nebo jakýchkoli jiných úseků mého vnímání. Krátce shrnuto, diferenciací prostoru mého vnímání je vnitřním rysem vnímání již na rovině daného smyslu, protože už ten je nutno myslet jako jistou soudržnou organizaci či strukturu, a jelikož je diferenciací vnímání rysem vnímání jako takového, nemůže být vnímání přisouzena zvnějšku, od vnímaného. Právě to však činí Husserl, když vykládá diferenciaci úseků mého vnímání jako „lokalizaci“, tj. jako koordinaci s řádem vnímaného, resp. objektivního. Není proto pravda, že své tělo mohou vnímat až přes některý z jeho úseků, který se stal objektem, tedy až přes jeho hmatatelnost, nýbrž spíše naopak to, že mé tělo se může stát objektem až na základě toho, že jednotlivé úseky mého těla vnímají současně a přitom diferencovaně – což však zjevně není nijak omezeno na hmat.

Husserlova frontální charakteristika těla jako objektu a na něm spolupojmávaných subjektivních počitků abstrahuje právě od laterální *cirkularity*, která charakterizuje tělo jakožto mnohonásobně vnímající, tedy nakonec vnímatelné samo pro sebe. Obráceně řečeno, fakt, že Husserl dočasně abstrahuje od cirkularity v těle, že izoluje vnímatelnost mého těla od vždy spolupřítomného horizontu mého vnímání, má rozhodující důsledky, protože právě to mu při popisu těla umožňuje podržet ontologii založenou na podvojnosti subjektivního a objektivního rozměru. Je zajisté nutné zdůraznit, že Husserl popisuje fenomén těla velmi důsledným způsobem, který nelze označit jako přímým způsobem reduktivní, tj. že se snaží zpětně zapojit do hry to, co zprvu izoloval. Zdá se však, že jeho popis fenoménu těla naráží na své hranice právě v místech, kde zjišťujeme, že podržíme-li i nadále pojmové kategorie,

47 Tento fakt experimentálně dokazuje např. rozdíl mezi tzv. „stereofonní“ a „binaurální“ zvukovou nahrávkou. Je-li slyšení jednoho ucha ochuzeno o odpovídajícím způsobem pozměněný vjem toho, co slyší druhé ucho (jako např. při poslechu ve sluchátkách), dochází právě k narušení normálního vnímání (poruchy soustředění, bolesti hlavy apod.).

s nimiž k popisu přistupujeme, jsme nuceni k paradoxním vyjádřením, tj. fragmentujeme nepopíratelně jednotný fenomén. Mluvit o „neoddělitelných vrstvách“ a „dvojitě jednotě“ je pro Husserla jediný konsekventní způsob, jakým může fenomén těla popsat, protože pouze takovou formulaci mu umožňuje dualistická korelační fenomenologie a ontologie subjektu a objektu. Je zároveň zřejmé, že Husserl fakticky žádné „rozlišování vrstev“ na těle nepředvádí, že nejsme svědky *rozboru* nějaké *dané jednoty* a že význam dvou řádů, které údajně máme na těle teprve „rozlišit“, je autorovi zřejmý předtím, než k popisu těla přistupuje. Jedná se tak nikoli o rozbor jednotného fenoménu těla, nýbrž spíše o projekci těchto dvou rozměrů do fenoménu a vypracování systému korelací mezi dvěma řády, které jsou neproblematizovaně pojímány jako odlišné a oddělené: z fenoménu nevycházíme, nýbrž pokoušíme se k němu vrátit od kategorií, které mu i přes tuto naši snahu neodpovídají. Pokud se nám však podařilo ukázat, že diskontinuita frontálního vztahu subjekt-objekt je v těle založena na cirkularitě, bez níž vůbec nelze myslet jednotu těla, pak se nejedná o skutečnou diskontinuitu, pak v těle mezi subjektivitou a objektivitou není „propast smyslu“,⁴⁸ jak tvrdí Husserl, a jejich vztah je třeba popsat jiným způsobem. Totiž mimo ontologii subjektu a objektu, na základě onoho původně laterálního či diferenčního poměru mezi vnímajícím a vnímaným. Takový popis umožňuje Merleau-Pontyho chápání těla nikoli již jako dvojitě jednoty, systému korelací, nýbrž jako cirkularity, jako ontologicky nedílného pole, včetně jeho polarizace či strukturace. Merleau-Ponty interpretuje situaci vzájemně se dotýkajících rukou jednoho těla právě v tomto smyslu, když tvrdí, že cirkularita vnímání a vnímatelnosti v těle, „vztah mého těla k němu samému“, „z něho činí *vinculum* mezi já a věcí“, tedy mu právě umožňuje vztahovat k sobě „subjekt“ a „objekt“.⁴⁹

* * *

Shrňme tedy naši argumentaci. Husserl nedokáže pomocí svého popisu vnímání vlastního těla podat pravdivý obraz toho, *kdo* se pravou rukou dotýká levé ruky. Pokud se dotýkám sám sebe *zvnějšku*, pak „já“ tohoto dotýkání nemůže být netělesný subjekt, „ireálné“ já, protože „vnější“ kvality jsou „reál-

48 Srv. Husserl, E., *Ideje k čistě fenomenologii a fenomenologické filosofii I*, c.d., s. 102: „Mezi vědomím a realitou zeje opravdová propast smyslu.“

49 Merleau-Ponty, M., *Filosof a jeho stín*, c.d., s. 93. Srv. rovněž nepublikovanou Merleau-Pontyho poznámku z podzimu roku 1960, jež se nachází v VII. svazku rukopisů uložených v Bibliothèque nationale de France na s. 180: Duch je s tělem svázán „na základě nedílnosti“ a tato „dvojakost“ tělesnosti (*chair*) čili „rozpuk“ těla na viditelné-vidoucí vytváří, píše Merleau-Ponty, intencionální vlákna mezi mým tělem (*corps*) a světem. Prostor mého těla se stává zsvěcením do obecnější prostorovosti.

né“. Proto Husserl tak říkajíc kompenzuje svůj pojem striktně ireálné subjektivity jeho svázáním s pojmem striktně reálného objektu a tvrdí, že ireálná subjektivita se dotýká sebe na těle jako na „svém“ objektu. To však podle našeho názoru neřeší problém: pokud se dotýkám skutečně *sebe*, pak se nedotýkám objektu, protože ten je definován absencí subjektivity, ryze svou reálností. Není možné, abych *sebe* vnímal „s vyloučením“ svého vnímání, není možné, jak se o to Husserl pokouší, myslet „tělesové tělo“ čili „náraz mé ruky [...] čistě jako náraz věcného tělesa, tedy s vyloučením prožitku onoho ‚nárazím‘“. ⁵⁰ Jakmile se dotýkám něčeho a necítím toto dotýkání, nedotýkám se *sebe*; pokud takto myslíme náraz mé ruky, pak to právě není ruka *má*, takto myšlená ruka je *věcí* a není ničí. Jistě, své tělo vždy mohu myslet tímto způsobem, ale popisují při tom skutečně *fenomén vlastního těla*? Obtíže jsou principiální, jelikož žádný „reálný“ objekt nemůže být skutečně „můj“, pokud je jáství definováno jako „ireálné“. Vše, co Husserl následně vyloží o spolupojímání obojího, v ničem nezmění fakt, že z principu nelze přijmout samy předpoklady tohoto pojmového uchopení. Jakýkoli další výklad je znehodnocen, neodpovídají-li zvolené základní pojmy nedílnosti popisovaného fenoménu, právě oné Merleau-Pontym naznačované cirkularitě: nemohu totiž od sebe oddělit fakt, že tato ruka je *má*, že jejím prostřednictvím já vnímám, a že je zároveň vnímatelná, byť bych vzápětí konstatoval korelaci mezi takto oddělenými fakty.

Situace vzájemného dotýkání mých rukou je aporetickým místem subjektově-objektové ontologie, kterou zde Husserl nejen předpokládá, ale také dalekosáhle prohlubuje, ačkoli by své výklady zřejmě chtěl chápat jako čistě popisné a jakýchkoli ontologických tezí prosté. „Já“ dotýkání není „já“ jakožto protipól tohoto těla-objektu, nýbrž někdo, kdo je schopen od dotýkání mé pravé ruky (která konstatuje objektivní kvality ruky levé) přejít k dotýkání levé ruky (která konstatuje, že je dotýkaná pravou rukou), tj. někdo, komu jsou tyto dva úseky celkového dotýkání dány jakožto současné, nedílné, a tak případně ústící jeden do druhého. Já tohoto dotýkání není má subjektivita v protikladu ke všem tělesům, nýbrž mé tělo, které tělesům „není cizí“, jak mnohem opatrněji řekne Merleau-Ponty. ⁵¹ Vzhledem k tomu, jak jsou ontologicky definovány, nemůže být „subjektem“ dotýkání duše propletená s určitou věcí – tím může být jedině tělo, tělo jako orgán vnímání zasazený do vnímatelného světa, tělo jako místo „reverzibility“ vnímání a vnímatelnosti. Husserlovské tělo „konstituované“ na základě spolupojímání počítkového „pole“ při pojímání určité věci předpokládá tělo předcházející této konstituci

50 Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, c.d., s. 71.

51 Merleau-Ponty, M., *Filosof a jeho stín*, c.d., s. 93: Tělo „je, chceme-li, na straně subjektu, ale není cizí lokalitě věcí“.

a schopné vykonat akt tohoto druhu, schopné odchylovat se samo od sebe, vnímat se jako vnímatelné. Merleau-Pontyho slova citovaná úvodem podle našeho názoru vyjadřují právě toto: jsoucno, které vidí a které je viděno, je jedno a totéž jsoucno, nikoli jednou subjektivní předmětnost a podruhé objektivní předmětnost, dvě jednotky ve dvou vrstvách bytí.⁵² Merleau-Pontyho rozbor ve *Fenomenologii vnímání* již potvrzují tento specifický ontologický charakter těla, ačkoli jej stále ještě nevyjadřují tematicky a pozitivně. O to se Merleau-Ponty pokouší až později, zejména při definici pojmu tělesnosti.

Myšlenka „konstituce“ těla a tělo samo je v pojmovém rámci subjekto-vě-objektové ontologie paradoxem, jednotou „neoddělitelně propletených“ „zásadně odlišných“⁵³ „vrstev“, tělem, které je cele objektem, věcí, ale zároveň „výrazem“ a „orgánem“ ducha, duši patřící věci atd. Není to spíše tak, že buď zde skutečně máme co činit s vrstvami, a pak nejsou propletené neoddělitelně, nebo jsou zkoumané fenomény skutečně neoddělitelné, a pak je nelze chápat jako vrstvy? Způsob myšlení v kategoriích „řad“, „vrstev“ a jejich „korelací“ se právě u těla ukazuje jako neudržitelný, protože reflexivně zploštuje hlubší, neredukovatelný fenomén, protože diferenciací nedílného pole vyjadřuje jako systém odděleně myslitelných jednotek smyslu. Právě z tohoto důvodu nelze Merleau-Pontyho *chair* ztotožnit s Husserlovým *Leib*. Merleau-Ponty tvrdí, že tělesnost není „jednotou protikladů“ a „sjednocením“ dvou substancí, nýbrž je „zcela základním pojmem“ „myslitelným samostatně“.⁵⁴ Jinými slovy, *Merleau-Ponty již nepovažuje onu cirkularitu v těle za krajní a jen nedokonale myslitelný případ konstituce objektu pro subjekt, nýbrž za výchozí bod jakéhokoli uvažování o těle a nakonec také o čemkoli „subjektivním“ i „předmětném“*. Tělo pro Merleau-Pontyho už není věc vyznačující se „abnor-

52 Srv. také Merleau-Ponty, M., *Viditelné a neviditelné*, c.d., s. 197/253: „viděné a vidoucí ve mně je totéž“; tamtéž, s. 242/297: „Dotýkat se [sebe], vidět se [...] neznamená uchopovat se jako před-mět, nýbrž být otevřen pro sebe, být povolán k sobě (narcismus) – A rovněž tak to neznamená dosahovat sebe, nýbrž naopak unikat sobě, neznat sebe, přičemž toto bytí sebou samým je odchylka [...]“.

53 Podle Husserla se „zásadní odlišnost“ podle všeho nevyklučuje s „neoddělitelností“, viz např. Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, c.d., s. 42.

54 Merleau-Ponty, M., *Viditelné a neviditelné*, c.d., s. 143/191: „Tělesnost musíme myslet nikoli na základě substancí, těla a ducha, protože pak by byla jednotou protikladů, nýbrž [...] jako živél, jako konkrétní emblém obecného způsobu bytí.“ Tamtéž, s. 137/183: „tělesnost je pojem zcela základní“, není to „sjednocení či sklad dvou substancí, nýbrž cosi, co lze samostatně myslet“. Srv. v kontrastu k tomu např. Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 72: „Subjektivno je [...] oproti realitě irealita. Realita a irealita k sobě podstatně patří ve formě reality a subjektivity, které se vzájemně vylučují [...]“; a týž, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*, c.d., s. 101: „Imanentní bytí je tedy bezpochyby v tom smyslu absolutním bytím, že principiálně nulla, re' indiget ad existendum. Svět transcendentních ‚res' je na druhé straně veskrze odkázaný na vědomí [...]“.

malitami“ – takovým bylo pro Husserla⁵⁵ – nýbrž je zcela naopak „prototypem“ bytí.⁵⁶ Husserlovské „propletení“ (*Verflechtung*, ve francouzském překladu *entrelacement*), cirkularita vztahů duše a těla se pro Merleau-Pontyho stává původním způsobem danosti jak duše, tak těla – a jeho ozvuk nalézáme v obecnější podobě například v názvu kapitoly *Viditelného a neviditelného* „Splétání – chiasmus“ (*L'entrelacs – Le chiasme*). Je třeba vyjít ze spletení či chiasmatického postavení předmětů analýzy, z cirkularity samotné, tj. z faktu, že je dána původněji než kterýkoli z jejich reflexivně izolovatelných úseků, a teprve v jejím světle každý z nich myslet.⁵⁷ Je třeba vyjít z tělesnosti jakožto ontologicky nedílného pole vystupujících fenoménů a s ohledem na ni zjistit, jaký smysl vskutku má „subjektivno“ a „objektivno“ jakožto struktura tohoto pole. Toto převrácení perspektivy a změna výchozího bodu uvažování má dalekosáhlé filosofické důsledky, které přesahují pouhou interpretaci fenoménu těla, protože se týkají veškeré zkušenosti. Merleau-Pontyho myšlenková práce po *Fenomenologii vnímání* spočívá v rozvinutí těchto důsledků na poli zkušenosti, která překračuje tělesně-perceptivní rovinu, a *Viditelné a neviditelné* je nedokončeným pokusem o jejich obecné pojmové shrnutí v rovině ontologie.

SUMMARY

Merleau-Ponty's ontological interpretation of Husserl's conception of the body as a “double unity”

Merleau-Ponty holds that Husserl's descriptions of the body go beyond the conceptual framework of subject-object ontology to which his philosophy is usually thought to conform. Merleau-Ponty says of his own philosophy that it is founded on the circularity in the body; that is, on the fact that the perceptivity and perception of the body are, from the ontological point of view, one and the same. The inseparability of these two aspects of the body he calls embodiment (*chair*). According to Husserl, I perceive my body such that in a certain perceived object I also understand sensations roused by the perception of that object – I observe the “consequential parallel” between two series of objective and subjective phenomena. Husserl argues that the unity of the body should be expressed as a double unity, and the body as subject-object. In this article I analyse Husserl's example of two hands of the same body touching each other

55 Husserl, E., Ding und Raum. In: *Husserliana*. Bd. 16. Hrsg. U. Claesges. Den Haag, Martinus Nijhoff 1973, s. 280.

56 Merleau-Ponty, M., *Viditelné a neviditelné*, c.d., s. 133/177.

57 Merleau-Ponty hodnotí Husserlovu podle jeho vlastních slov „izolující myšlenkovou metodu“ tak, že „má za úkol spíše odhalovat svazky v intencionální tkáni než je trhat“. Zároveň však uznává, že ji Husserl „občas“ užívá právě k takovému zpřetrhání. Srv. Merleau-Ponty, M., *Filosof a jeho stín*, c.d., s. 101. Pro nás tak nepřestává být otázkou, zda to není spíše až Merleau-Ponty sám, kdo Husserlovy zákonité korelace izolovaných, „zásadně odlišných“ úseků chápe skutečně ve smyslu svazků, tedy momentů jednoho pole.

and, in agreement with Merleau-Ponty's philosophy, I attempt to show that the body can appear to itself as an object only on the basis of a differentiation of the body as of a certain *field* of perceiving. The body as a double unity of subject and object is therefore grounded in the body as a pre-objective and pre-subjective field; that is, in embodiment as Merleau-Ponty understands it. This is also the point of departure for an original conception of ontology as we find it in his later philosophy.

Key words: Husserl, Merleau-Ponty, body (Leib, corps), embodiment (chair), perceiving one's own body, ontology

ZUSAMMENFASSUNG

Merleau-Pontys ontologische Interpretation des Husserlschen Leibbegriffes als „zweifache Einheit“

Merleau-Ponty ist der Ansicht, dass Husserls Beschreibungen des Leibes den Begriffsrahmen der Subjekt-Objekt-Ontologie überschreiten, auf der ansonsten die Philosophie dieses Autors in der Regel gegründet ist. Über seine eigene Philosophie behauptet er später, dass sie von der Zirkularität im Leib ausgeht, aus der Tatsache, dass die Wahrnehmbarkeit und das Wahrnehmen des Leibes aus ontologischer Sicht ein und dasselbe sind, und die Unteilbarkeit dieser zwei Aspekte im Leib bezeichnet er als Leiblichkeit (*chair*). Nach Husserl nehme ich meinen Leib so wahr, dass ich bei einem bestimmten, gerade wahrgenommenen Objekt, auch die durch die Wahrnehmung dieses Objekts hervorgerufenen Eindrücke miterfasse, so dass ich eine „konsequente Parallelität“ zwischen zwei Reihen von subjektiven und objektiven Phänomenen konstatiere. Husserl glaubt deshalb, dass es notwendig ist, die Einheit des Leibes als zweifache Einheit auszudrücken und den Leib als Subjekt-Objekt. Im Text unterziehe ich das Beispiel Husserls von zwei sich berührenden Händen eines Leibes einer Analyse, und in Übereinstimmung mit der Philosophie Merleau-Pontys versuche ich zu zeigen, dass sich der Leib gegenüber sich selbst nur aufgrund der Zirkularität zwischen zwei Abschnitten der Wahrnehmung als Objekt erscheinen kann, d.h. nur auf der Grundlage der Unterscheidung des Körpers als gewisses *Feld* der Wahrnehmung. Der Leib als zweifache Einheit des Subjekts und Objekts ist deshalb im Leib als prä-objektives und prä-subjektives Feld fundiert, d.h. in der Leiblichkeit, wie sie Merleau-Ponty versteht. Dies ist auch der Ausgangspunkt für die originelle Auffassung seiner Ontologie, wie wir sie in seiner späten Philosophie wiederfinden.

Schlüsselwörter: Husserl, Merleau-Ponty, Leib (corps), Leiblichkeit (chair), Wahrnehmung des eigenen Leibes, Ontologie